

TIDSREISE
SÁPMI

LÆRERVEILEDNING

DEL 1

INNHold DEL 1: GENERELL DEL

Introduksjon lærerveiledning Tidsreise Sápmi	3
Beskrivelse av flyt/navigering i Tidsreise Sápmi	4
Fagfornyelsen (LK20)	5
Overordnet del	5
Kompetansemål	7
Planlegging av undervisningen	11
Hvordan er lærerveiledningen bygd opp?	13

LÆRERVEILEDNING TIDSREISE SÁPMI

Lærerveiledning Tidsreise Sápmi (TS) er i to deler. En generell del og en del som guider lærer gjennom hvert emne/ikonsamling med fakta-modus og oppgavemodus i appen.

I den generelle delen tar vi for oss hvordan appen er bygget opp og hvordan man navigerer i den. Vi har plukket ut de delene i Fagfornyelsens overordnede del og kompetansemålene som er relevante for og dekkes helt eller delvis av TS, og lagt dem i den generelle delen. I den generelle delen har vi også tatt med en bolk om hvordan man best kan planlegge undervisningen med utgangspunkt i hvilke kunnskaper, kompetanse, ferdigheter og

opplevelser elevene skal sitte igjen med etter undervisningsperioden, såkalt baklengs planlegging. Til slutt i den generelle delen har vi forklart strukturen til den andre delen.

I den andre delen veileder vi læreren gjennom de ulike ikonene/emnene i appen.

Vi anbefaler å begynne med gjennomgang av tradisjonsdelen slik at elevene på en naturlig måte får både bakgrunnskunnskap og repetisjon, og dermed større utbytte og forståelse av historiedelen.

DEL 1

Generell del

Tidsreise Sápmi er et tverrfaglig læreverk som tar for seg samisk historie fra istiden og fram til i dag og samenes samfunnsliv, kultur, språk og tradisjon. Lærere med kompetanse i samisk språk, samisk historie og samfunnsliv står for innholdet i tekstene som er skrevet med bakgrunn i

ervert og nedfelt tradisjonell kunnskap og historiske fakta.

Læreverket er tilpasset barneskolen, men også elever på ungdomstrinnet kan ha glede og nytte av det som en innføring.

BESKRIVELSE AV FLYT/NAVIGERING I TIDSREISE SÁPMI

Logg inn med FEIDE

Elevene får tilgang til Tidsreise Sápmi med FEIDE-innlogging. Dette forutsetter at kommunen har kjøpt tilgang til appen for sine elever.

Ved bruk av iPad laster man ned appen «Tidsreise Sápmi Skole» fra App Store, og logger inn med FEIDE-konto i appen for å få tilgang til innholdet.

Ved bruk av desktop går man inn via nettleser:
<http://www.skole.tidsreisesapmi.no/>. Det tar litt tid for Tidsreise Sápmi å laste etter at man har logget inn.

Fakta-modus og oppgave-modus

Appen har to ulike modus: fakta-modus og oppgave-modus. Elevene kan hele tiden bytte frem og tilbake mellom de to modusene for å veksle mellom å lese/høre fakta og gjøre oppgaver. En knapp i toppen bestemmer hvilken modus man er i. Når man først åpner appen, er den i fakta-modus.

I oppgavemodus ser man de samme oversiktsbildene som i fakta-modus: kart med ikoner for historien, og snølandskap med ikoner for tradisjoner.

FAGFORNYELSEN (LK20)

Fagfornyelsen krever fornyelse i undervisning om urfolk. Tidsreise Sápmi er laget med bakgrunn i de eksplisitte kompetansemålene om samene, men urfolk bør inkluderes i implisitte læreplanmål der det er naturlig.

OVERORDNET DEL

Identitet og kulturelt mangfold

Innsikt i vår historie og kultur er viktig for utvikling av elevenes identitet og skaper tilhørighet til samfunnet. Den samiske kulturarven er en del av kulturarven i Norge. Vår felles kulturarv har utviklet seg gjennom historien og skal forvaltes av nålevende og kommende generasjoner. Gjennom opplæringen skal elevene få innsikt i det samiske urfolkets historie, kultur, samfunnsliv og rettigheter. Elevene skal lære om mangfold og variasjon innenfor samisk kultur og samfunnsliv.

I Norge er norsk og de samiske språkene sør-, lule- og nordsamisk likeverdige. Kunnskap om samfunnets språklige mangfold gir alle elever verdifull innsikt i ulike uttrykksformer, ideer og tradisjoner. Alle elever skal få erfare at det å kunne flere språk er en ressurs i skolen og i samfunnet.

Demokrati og medvirkning

Et demokratisk samfunn hviler på at hele befolkningen har like rettigheter og muligheter til å delta i beslutningsprosesser. Vern av mindretallet er et avgjørende prinsipp i en demokratisk

rettsstat og et demokratisk samfunn. Et demokratisk samfunn verner også om urfolk og minoriteter. Urfolksperspektivet er en del av elevenes demokratiopplæring. Alle deltakere i skolefellesskapet må utvikle bevissthet om både minoritets- og majoritetsperspektiver og skape rom for samarbeid, dialog og meningsbrytning. Arbeidet med å dyrke mangfoldet på den ene siden og inkludere den enkelte på den andre krever et bevisst verdisyn og utøvelse av profesjonelt skjønn.

Fagrelevans og sentrale verdier – Samfunnsfag

Faget skal bidra til identitetsutviklingen til den enkelte og forståelsen av de forskjellige fellesskapene vi mennesker inngår i. Det innebærer også å inkludere majoritets- og minoritetsperspektiv, og særlig samisk kultur og samfunnsliv.

Grunnleggende ferdigheter, GLF

De grunnleggende ferdighetene er nødvendige forutsetninger for læring og utvikling i skole, arbeid og samfunnsliv og de gjelder for alle fag gjennom hele det 13-årige skoleløpet. I Kunnskapsløftet er det fem grunnleggende ferdigheter:

- muntlige ferdigheter
- å kunne skrive
- å kunne lese
- å kunne regne
- digitale ferdigheter

Vi har under hvert emne en matrise som viser hvilke GLF som dekkes og hvordan.

Undervisvurdering – Samfunnsfag

Undervisvurderinga skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget. Elevene viser og utvikler kompetanse i samfunnsfag på 5., 6. og 7. trinn når de utforsker og viser forståelse av sammenhenger mellom historie, geografi og samfunnskunnskap. Elevene viser og utvikler kompetanse når de undersøker og presenterer samfunnsfaglige spørsmål, reflekterer over mulige svar på spørsmål om fortid, nåtid og framtid og vurderer hvordan ulike kilder kan gi ulik informasjon. Elevene viser og utvikler òg kompetanse når de reflekterer over seg selv og andre som en del av ulike fellesskap og hvordan de kan være med på å påvirke samfunnet. Videre viser og utvikler de kompetanse når de bruker digitale verktøy og digital dømmekraft i arbeid med faget.

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom muntlige, skriftlige, praktiske og digitale måter å arbeide med faget på. Læreren skal være i dialog med elevene om utviklingen deres i samfunnsfag. Elevene skal få mulighet til å prøve seg

fram. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til, og hva de får til bedre enn tidligere. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i samfunnsfag.

Utdanningsdirektoratet

Tverrfaglige temaer, TFT

Skolen skal hjelpe elevene til å utvikle seg til hele mennesker som forstår seg selv, andre og samfunnet rundt seg, slik at de kan ta gode valg i livet. De tre tverrfaglige temaene i læreplanverket tar utgangspunkt i aktuelle samfunnsutfordringer som krever engasjement og innsats fra enkeltmennesker og fellesskapet i lokalsamfunnet, nasjonalt og globalt. Gjennom tekstene, oppgavene og særlig i tilleggsoppgavene og komme-i-gang tipsene i lærerveiledningen til Tidsreise Sápmi får elevene øve seg på mange ulike tverrfaglige temaer.

TFT	HVA
Folkehelse og livsmestring	<p><i>Overordnet del:</i> å kunne sette grenser og respektere andres, og å kunne håndtere tanker, følelser og relasjoner</p> <p><i>Samfunnsfag:</i> Elevene skal bli bevisste på sin egen identitet og si eiga identitetsutvikling og forstå individet som ein del av ulike fellesskap. Faget skal òg bidra til å skape forståing, respekt og toleranse for mangfald og andre sine verdiar og livsval, og gi perspektiv på kva eit godt liv kan vere.</p> <p><i>Norsk:</i> I norsk handler det om å utvikle elevenes evne til å uttrykke seg skriftlig og muntlig for å kunne uttrykke egne følelser, tanker og erfaringer.</p>
Demokrati og medborgerskap	<p><i>Overordnet del:</i> Dei skal forstå dilemma som ligg i å anerkjenne både retten til fleirtalet og rettane til mindretalet.</p> <p><i>Samfunnsfag:</i> elevene utviklar kunnskapar og ferdigheiter for å kunne skape og delta i demokratiske prosessar. Gjennom arbeid skal elevene tenkje kritisk, ta ulike perspektiv, handtere meiningsbryting og vise aktivt medborgarskap.</p> <p><i>Norsk:</i> å utvikle elevenes muntlige og skriftlige retoriske ferdigheter, slik at de kan gi uttrykk for egne tanker og meninger og delta i samfunnsliv og demokratiske prosesser. Lære å håndtere meningsbrytning gjennom dialog, refleksjon og diskusjon.</p>
Bærekraftig utvikling	<p><i>Overordnet del:</i> Temaet rommer problemstillinger knyttet til miljø og klima, fattigdom og fordeling av ressurser, konflikter, helse, likestilling, demografi og utdanning. Elevene skal lære om sammenhengen mellom de ulike aspektene ved bærekraftig utvikling.</p> <p><i>Samfunnsfag:</i> Kunnskap om samanhengar mellom natur og samfunn, om korleis menneska påverkar klima og miljø, og om korleis levekår, levesett og demografi heng saman, bidreg til denne forståinga.</p> <p><i>Norsk:</i> elevene skal utvikle kunnskap om hvordan tekster framstiller natur, miljø og livsbetingelser, lokalt og globalt.</p>

KOMPETANSEMÅL LK20

Tidsreise Sápmi dekker hele eller deler av følgende kompetansemål med samisk innhold i Fagfornyelsen LK20.

FAG: NORSK

Kompetansemål etter 4. trinn

Kjerneelement: Tekst i kontekst

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese og lytte til fortellinger, eventyr, sangtekster, faktabøker og andre tekster på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samiske og andre språk, og samtale om hva tekstene betyr for eleven.

Kompetansemål etter 7. trinn

Kjerneelement: Språklig mangfold

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese samiske tekster på norsk og samtale om verdiene som kommer til uttrykk, og hvordan stedsnavn og personnavn som inneholder de samiske bokstavene, uttales.

FAG: SAMFUNNSFAG

Kompetansemål etter 2. trinn

Kjerneelement: Identitetsutvikling og fellesskap

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive og gi eksempler på mangfold i Norge, med vekt på ulike familieformer og folkegrupper, inkludert det samiske urfolket.

Kompetansemål etter 4. trinn

Kjerneelement: Demokratiforståelse og deltakelse

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- presentere årsaker til at samene har urfolksstatus i Norge, og beskrive forskjellige former for samisk kultur- og samfunnsliv før og nå.

Kompetansemål etter 7. trinn

Kjerneelement: Demokratiforståelse og deltakelse

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utforske hovedtrekk ved historien til samene og de nasjonale minoritetene i Norge og presentere rettigheter samene og de nasjonale minoritetene i Norge har i dag.

FAG: NATURFAG

Kompetansemål etter 2. trinn

Kjerneelement: Naturvitenskapelige praksiser og tenkemåter

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- oppleve naturen til ulike årstider, reflektere over hvordan naturen er i endring, og hvorfor året deles inn på ulike måter i norsk og samisk tradisjon.

FAG: MUSIKK

Kompetansemål etter 4. trinn

Kjerneelement: oppleve musikk

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utøve og utforske et repertoar av sanger og danser fra ulike musikkulturer, inkludert samisk musikkultur.

FAG: KRLE

Kompetansemål etter 7. trinn

Kjerneelement: Kjennskap til religioner og livssyn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre rede for historien til kristendom og andre religioner og livssyn i Norge, inkludert samers og nasjonale minoriteters religions- og livssynshistorie.

FAG: MAT OG HELSE

Kompetansemål etter 4. trinn

Kjerneelement: Mat og måltid som identitets- og kulturuttrykk

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samtale om måltidsskikker fra norsk og samisk kultur og fra andre kulturer, og om verdien av å spise sammen med andre.

FAG: KUNST OG HÅNDVERK

Kompetansemål etter 4. trinn

Kjerneelement: Kulturforståelse

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- tolke former og symboler fra ulike kulturer og bruke disse i visuelle uttrykk.

Kompetansemål etter 7. trinn

Kjerneelement: Håndverkstradisjoner og Kunst og designprosesser

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne

- beskrive mangfoldet i klestradisjoner eller gjenstander, inkludert samiske, og lage et produkt med inspirasjon fra kulturarv.

Dybdelæring

Det er flere oppfatninger hva dybdelæring er. Her legger vi til grunn begrepet slik det er brukt i fagfornyelsen. Overflatelæring handler om å gjenkalle og memorere faktakunnskap, mens dybdelæring handler om å bygge forståelse av det som er lært og sette innholdet i en større meningsfull faglig og forståelig sammenheng.

En *forståelig* sammenheng betyr at fagkunnskapen bør kobles til elevens forståelseshorisont, altså deres tidligere kunnskaper og erfaringer. Det er helt sentralt fordi vi alltid forstår ny informasjon i lys av det vi kan fra før.

Vi anbefaler derfor å starte med tradisjonsdelen. I ressursbanken har vi lenket til nettsider og tipset om bøker og filmer som er relevante og lagt inn fordypningstekster til elever der det er naturlig. Fordypningstekstene kan selvfølgelig skrives ut og/eller leses høyt.

PLANLEGGING AV UNDERVISNING

1. Utarbeide læringsmål

Før man starter undervisningen bør man ha konkretisert kompetansemålene i læreplanen, altså utarbeidet læringsmålene. Hva skal elevene forstå, hvilke ferdigheter, kunnskaper og kompetanse skal de ha utviklet, og hvilke opplevelser og forståelse skal de sitte igjen med når undervisningsperioden er over? Dere må altså beskrive det forventede resultatet for undervisningen.

2. Bevis læring

Deretter må dere tenke igjennom hva som skal gjelde som bevis for at læring har funnet sted. I denne fasen skjer også underveivurdering og til slutt endelig vurdering, men det forutsetter at elevene blir gitt åpne vurderingsoppgaver som gir dem muligheter til å kommunisere sin forståelse. Derfor er det viktig at dere sammen med elevene utarbeider passende vurderingskriterier. Å lage kriterier og vurderingsoppgaver sammen med elevene kan gi elevene et større eieforhold til temaet og vurderingssituasjonen. Samtidig gir det læreren et innblikk i hva elevene behersker, og hva de oppfatter som relevant. Det gir også elevene trening i å overvåke egen læring.

Vurderingskriteriene, altså kjennetegn på at læringsmål er nådd, skal altså være kjent for elevene og lærerne slik at alle vet hva de blir vurdert etter. Elevene skal hele tiden under arbeidet få læringsfremmende tilbakemeldinger fra lærer. Det er en

fordel at læringsmål og vurderingskriterier står oppført på veggen/tavla under hele undervisningsperioden.

3. Innhold og læringsaktiviteter

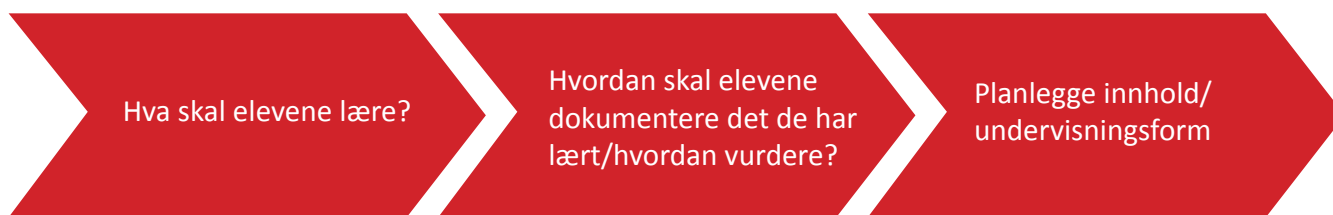
Helt til slutt må dere spørre dere hva slags innhold og hvilke læringsaktiviteter elevene trenger, som kan bidra til at de utvikler ønskede ferdigheter, kunnskap, kompetanse og forståelse, og får de opplevelsene som er satt for undervisningen. Svarene bestemmer innhold, læringsmaterieell, konkrete, tekster, læringsaktiviteter og organiseringen av undervisningen.

Da kan undervisningen begynne.

Vi har i lærerveiledningens del to foreslått læringsmål, vurderingskriterier og innhold og læringsaktiviteter til hvert emne. Vi understreker at det kun er forslag og at dere selvfølgelig står fritt til å planlegge og utarbeide andre læringsmål med bakgrunn i kompetansemålene, og sammen med elevene velge vurderingskriterier og innhold som passer bedre for dere. Vi har heller ikke tatt med kriterier som ulike læringsstrategier som å lese med flyt, lære å ta notater eller bruke ordbøker. Det kan allikevel være lurt å lage en beskrivelse eller en liste over hva som kreves av en oppgave, en prosess eller et arbeid.

Kilde: Alfsvåg, Ildso: Baklengs planlegging – med et særlig blikk på elever med stort læringspotensial.

BAKLENGS PLANLEGGING

<ul style="list-style-type: none"> Hva skal elevene lære? 	<ul style="list-style-type: none"> Hvordan skal elevene dokumentere det de har lært/hvordan vurdere? 	<ul style="list-style-type: none"> Planlegge innhold/undervisningsform
<p>Konstruere læringsmål, gjerne fra flere fag</p> <p>Mål for dybdelæring, dersom det skal være med</p> <p>Begrep – hvilke begrep skal elevene lære/definere</p>	<p>Produkt, f.eks en utstilling, en tekst eller et foredrag, en digital bok, en tegneserie m.m</p> <p>Formål</p> <p>Kriterier for måloppnåelse (må utarbeides på forhånd og gjerne i samarbeide med elevene)</p> <p>Spørsmål – hvilke spørsmål skal vi stille. Hvilke spørsmål ønsker vi at elevene stiller?</p>	<p>f.eks</p> <p>Modellering</p> <p>Hvor hente fagstoff?</p> <p>Metode</p> <p>Elevsentrert/ lærerstyrt</p> <p>Digitalt/analogt</p>

Digg læring/Ingvild Vikingsen Skogestad

HVORDAN ER LÆRER-VEILEDNINGEN BYGGET OPP?

1: Bakgrunnsstoff til lærer

Vi er klar over at samiske tradisjoner, historie og samfunnsliv er ukjent for de fleste lærere i den norske skolen. Vi har derfor laget en kort innføring av fakta til det aktuelle emnet elevene skal lære om. Bakgrunnsstoffet er skrevet med bakgrunn i forskning og historiske kilder og av lærere med kompetanse i samisk og samisk samfunnsliv. De har som regel også en bredere oversikt over litteratur til fordypning. Disse er lagt under «Ressursbanken.»

2: Sentrale begreper

«Læring er kunnskapstilegnelse der begreper står sentralt» - Nyborg.

I appen vil elevene møte nye og ukjente begreper. Vi har derfor fra fakta-modus plukket ut begreper som vi tror elevene med fordel kan arbeide med under, i forkant og/eller etter emnene.

Røde begreper er begreper som ikke finnes i app-teksten(e), men som likevel kan være nyttig å gjennomgå. Det er selvfølgelig ikke alle begreper som er ukjent for alle, så dette må dere vurdere ut ifra hver enkelt klasse/elev.

Oppgavemodusene har også mange oppgaver med fokus på begreper.

I «Verktøykista» finnes det skjemaer til bruk i arbeidet med begreper.

3: Læringsmål, vurdering og læringsaktiviteter

Her har vi forslag til kunnskap, kompetanse, ferdigheter og opplevelser eleven vil/skal oppnå/få ved gjennomgang av fakta-modus og oppgave-modus i appen samt gjennom arbeid med tilleggsoppgaver. Oppnåelse av læringsmålene forutsetter at lærer planlegger passende, differensierte aktiviteter og vurderer læringsmålene og veien dit underveis. Les mer i «Planlegging av undervisning» her i lærerveiledningens DEL 1.

4: Komme i gang

Vi håper at våre igangsettere fører til engasjement og nysgjerrighet hos elevene. Under «Komme i gang» har vi, der det er relevant, også tatt med ting som vi tenker det kan være lurt å tenke på før undervisningen begynner og utfordringer som vi tror kan oppstå under arbeidet med emnet.

I tillegg har vi med starter-spørsmål og starter-aktiviteter som LP/grupper kan samarbeide om og evt. spørsmål til undring og å finne ut av. Dette for å bygge opp under både engasjement, nysgjerrighet, forpliktelse og ikke minst for å kartlegge elevenes bakgrunnskunnskap. Bygge opp/avdekke bakgrunnskunnskap er viktig spesielt for å fange opp elever med både stort og lite læringspotensial. Da vet man å planlegge og differensiere

undervisningen med tanke på de ulike nivåene.

5: Svar, forslag til svar og kommentarer til oppgavene i appen

Her finner dere svar på/forslag til svar på og kommentarer til oppgavene i appens oppgavemodus.

6: Tilleggsoppgaver

Under tilleggsoppgaver finner dere flere forslag til ulike oppgaver som krever praktisk tilnærming eller ulike redskaper/tilbehør, og oppgaver og elevtekster til fordypning og opplevelse. De aller fleste er laget med bakgrunn i de grunnleggende ferdighetene.

7: Ressursbanken

Til elever med stort læringspotensial og lærere har vi laget en bolk med henvisning/lenker til eksterne, relevante tekster, filmer, bøker, musikk, læringsverktøy og nettsider til fordypning.

8: Grunnleggende ferdigheter

Matrisen viser oversikt over hvilke grunnleggende ferdigheter som dekkes ved gjennomgang av hvert emne og hvordan.

9: Verktøykista

Her finnes læringsressurser, illustrasjoner som lærere kan bruke i planleggingen av og i undervisningen av alle emnene. I tillegg har vi til noen av emnene lagt inn fordypningstekster for elevene. Verktøykista vil oppgraderes jevnlig.